

General-pukovnik  
NIKOLA PEJNOVIĆ

## *Metodološki pristup istraživanju Titovog vojnog dela*

### I

Pristup istraživanju Titovog vojnog dela determinisan je dve-  
ma odrednicama makro-projekta »Titov doprinos savremenom soci-  
lizmu i marksizmu«. U okviru tog projekta istražujemo Titov dopri-  
nos razvoju marksističke vojne teorije i prakse kao deo njegove ukup-  
ne revolucionarne teorijske i praktične delatnosti. Zatim, da uslovno  
i relativno odvojeno istražimo i naučno vrednujemo, u odnosu na  
postojeće spoznaje u svetu i kod nas, njegov doprinos kao vojskovođe  
i stratega na polju vojne, odnosno odbrambene misli i prakse.

Prema tome, istraživačko polje za našu temu omeđeno je koor-  
dinatama od kojih se, pregledno rečeno, jedna odnosi na glavni ok-  
vir i sadržaj Titovog vojnog dela, a druga na utvrđivanje njegovog  
doprinosa u toj oblasti, što na bazi utvrđenih sadržaja implicira ši-  
ra i uža upoređenja i opredeljuje metodološki pristup i postupke koji  
omogućavaju postizanje toga cilja. Kada istraživački projekat ne bi  
sadržavao cilj i zahtev da se naučno opredeli i oceni Titov doprinos  
u toj kao i u drugim oblastima, zadatak bi bio neuporedivo lakši,  
ali bi i rezultati, srazmerno tome, bili manji.

Obeležavanje oblasti koja se podrazumeva pod pojmom vojno  
delo mora uvažavati posebne i specifične uslove u kojima je Tito  
delovao, originalnost njegovog stvaralaštva i načina razrešavanja is-  
torijskih zadataka vojnom silom i oružanom borbom. Kardeljeva oce-  
na da Tito nikad nije bio vojnik a da istovremeno nije bio i politi-  
čar i da nikada nije bio samo političar a da istovremeno nije bio voj-  
nik, koliko god je tačna, toliko je i lapidarna, što znači da zahteva

dublju razradu, pogotovo kad je reč o specijalnoj studiji koja se odnosi na Titovo vojno delo. Podrobnije razmatranje naznačene relacije dovelo bi nas do kompleksnog zaključka — da Tito nije bio samo političar, već i državnik, ustanički vođa i narodni tribun, a pojam vojnik nužno obuhvata i značenje vrhovni komandant i strateg u uslovima partizanskog rata i masovnih narodnih ustanaka za nacionalno i socijalno oslobođenje naroda i radničke klase. Tito se, takođe kao vrhovni komandant, nalazio i u ulozi trupnog komandanta, rukovodeći bojevima i komandujući bataljonima. Pri svemu tome, on nije vojnik, ni komandant konvencionalnog tipa, doktriniran shematskim načelima i pravilskim odredbama. Na isti način, on nije bio političar usko partijskog i sektaško-dogmatskog tipa, već revolucionar marksističkih nazora i borac za socijalno oslobođenje radničke klase i nacionalno oslobođenje naroda. S obzirom na to, treba odmah zapaziti da je Tito početkom stvaranja prvih jedinica oružanih snaga i prvih organa vlasti pre svega postao državnik čija se uloga i inače, istorijski gledano, pre spaja s ulogom vrhovnog komandanta, nego ova s ulogom političara. To su, dakle, uloge koje se dodiruju i prožimaju, ali ne podudaraju. Preciziranje i uvažavanje tih distinkcija nesumnjivo će doprineti utvrđivanju objektivnih sudova i naučnih istina. Svaki istraživač mora odmah zapaziti i maksimalno uvažavati takve činjenice kao što su, na primer da je Tito već u prvim danima oslobodilačkog rata prevazišao uske partijske okvire i da se s ubeđenjem revolucionara i osećanjem narodnog tribuna i vođe obratio svim narodima Jugoslavije (bez obzira na to što je KPJ izgrađivao na Lenjinovom konceptu i što ju je odlučno usmeravao na kurs socijalističke revolucije), pozivajući ih u oslobodilački rat, da je stvorio glavni, a zatim vrhovni štab, bez pomisli da komandu deli ili prepusti drugom, ili da se podvrgava savezničkim strategijskim frontovima u ulozi pomoćne snage u njihovim ratnim nastojanjima. Sve to i još drugih činilaca, okolnosti i vrednosti, koje je Tito uzimao u obzir, podrazumeva preciziranje odnosa opšteg i posebnog, celine i dela i to tako da se jasno obeleže sve veze Titove misaone i praktične delatnosti s njegovim revolucionarnim, političkim i u celini državničkim i društvenim angažovanjem, a da pri tom celina ne zase ni vojni specifikum i obratno da se ne izgubi iz vida da je vojska uvek sredstvo za postizanje određenih političkih i društvenih ciljeva. Kao prolazna orijentacija, to znači da se Titovo vojno delo, u pojmovnom i okvirnom smislu, ne može poistovetiti s klasičnim shvaćanjem pojma ratne veštine. Štaviše, ono se ne može iscrpiti ni sadržajem ratne veštine oružane borbe u NOR-u i revoluciji. Našu ratnu veštinu nije moguće shvatiti, ni naše ratno iskustvo teorijski

urediti ako se tome ne priđe kroz šira vrata, to jest ako se ne posmatraju u neprekidnoj vezi s društvenim karakterom rata i posebno s njegovim vojnim oblikom. U Titovom shvatanju i jedna i druga kategorija su šire od onoga što se uobičajeno podrazumeva pod pojmom ratne veštine. To zahteva da preciziramo našu istraživačku orijentaciju u tom smislu da će problemi karaktera rata i njegovog opštedruštvenog sadržaja biti istraživani u drugoj studiji koja se odnosi na revoluciju, što će nama služiti kao istraženo polazište, a da probleme koji se odnose na vojni oblik rata (masovni narodni ustanci kroz formu partizanskog rata i u neprekidnom dijalektičkom razvoju do frotalnog kao težišnog) sami istražujemo, upoređujemo i naučno oblikujemo. Na isti način kao što su uslovljene veze između karaktera rata i njegovog vojnog oblika, nerazdvojno su povezani problemi tog poslednjeg i ratne veštine u užem smislu.

Tito je svojim prethodnim saznanjima i iskustvom obuhvatio savremeni rat u totalitetu, u svim njegovim bitnim karakteristikama i vezama: društvenim, političko-klasnim, vojno-tehnološkim, nacionalnim, internacionalnim, tradicionalnim, moralnim i psihološkim. Pri tom je imao u vidu materijalističko-istorijski razvoj i perspektivu u dimenzijama prošlosti, sadašnjosti i budućnosti.

Razumevanje Titovog shvatanja rata nipošto se ne može iscrpiti nabranjem, sistematizacijom, pa ni pojedinačnom analizom svih činilaca kojima je pridavao važnost. Težina zadatka je upravo u tome da se sagledaju uzajamne veze i uticaji, redosled i skala vrednosti i promene u tom redosledu, različiti nivoi opštosti i to onako kako proizlazi iz Titove najšire društvene, zatim iz vojne misli i prakse. Posebno vredi napomenuti i u početku skrenuti pažnju na kapitalan značaj Titove misli i prakse o ulozi čoveka u ratu. Ukratko, on je u NOR-u i revoluciji uzdigao čoveka na visinu subjekta istorijskih zbivanja, tako da se istorija ne stvara iza njegovih leđa. To je bilo Titovo filozofsko i revolucionarno uverenje i opredeljenje koje je u NOR-u imalo direktne reperkusije na organizaciju oružanih snaga, ratnu veštinu i borbeni moral, i koje će kasnije dobiti dimenzije svetskog buđenja naroda.

U krupnim presecima i globalnim oznakama Titovo vojno delo u užem smislu sazdano je od krupnih celina koje svojim užim sadržajem i karakterom, u smislu novina, traže temeljito izučavanje, sistematizaciju, komparaciju i najširu naučno-teorijsku valorizaciju. Za ovu priliku ćemo ih jednostavno navesti.

1. Vojni oblik NOR-a, kao originalna i specifična sinteza narodnih ustanaka, partizanskog i kombinovanog frotalno-partizanskog načina dejstva.

2. Ratna veština ili, drugim rečima, strategijski, operativni i taktički način upotrebe oružanih i drugih snaga u oružanoj borbi.

3. Organizacija oružanih snaga od prvih oružanih grupa do armija sa svim specifičnostima i dijalektičkim procesima.

Organizacija komandovanja i rukovođenja od Vrhovnog štaba, preko nacionalnih glavnih štabova, do komandi operativnih sastava i teritorijalnih ustanova i jedinica.

4. Izgradnja borbenog morala oružanih snaga i naroda, uključujući sve njegove elemente, izvore i nosioce.

5. Organizacija materijalnog snabdevanja oružanih snaga, pre svega oružjem, opremom, hranom, i zbrinjavanje ranjenika i bolesnika.

6. Vojno-politički odnosi sa saveznicima u toku II svetskog rata, uključujući strategijsko-operativna sadejstva u oružanoj borbi.

7. Konceptija opštenarodne odbrane u duhu marksističke ideje o naoružanom narodu.

8. Posleratna organizacija oružanih snaga, uključujući u to programe njihovog naoružavanja, opremanja, obučavanja i ukupnog razvoja sa najznačajnijim promenama u tom pogledu.

9. Naša vojna misao o primeni oružane borbe i drugih vidova otpora u ONOR-u, sa orijentacijom na vlastite snage i na vojnu moć čitavog naroda i uz totalno korišćenje sredstvima, prostorom i vremenom.

Iz ovog navođenja je vidljivo, što je u teoriji i inače bilo jasno i što potvrđuje naše iskustvo iz NOR-a, da je oružana borba, u svim svojim dimenzijama, glavni sadržaj rata. Pored toga, za revolucionarno-oslobodilački rat, kao i za narodne ratove uopšte, važe i posebne zakonitosti, drukčije od onih koje se javljaju u klasičnim oružanim sukobima. I, — najposle, svaki rat je individualna pojava, po celokupnom sklopu istorijskih uslova i okolnosti u kojima se vodi, uključujući u to ulogu subjektivnih snaga i ulogu vojskovođa i stratega. Za problem te vrste pravi i potpuni odgovori se ne mogu naći u teoriji i praksi politike, sociologije, psihologije i drugih društvenih nauka, već te odgovore daje vojna teorija i praksa, zbog čega i zavređuje ulogu posebne naučne discipline ili čak i više njih, kao i ovu vrstu istraživanja o kojoj sada raspravljamo. Pri svemu tome, od velikog je načelnog i praktičnog značaja da se u potprojektu polazilo od kriterija prema kome je predmet istraživanja koji obuhvata vojno delo šira odrednica od ratne veštine; da se u prilazu razradi i istraživanju uvek mora pažljivo voditi računa o tome da je oružana borba, kao poseban fenomen fizičkog sukoba zaraćenih strana, pod snažnim dejstvom političkih i društvenih činilaca; i da se oru-

žana borba u NOR-u, Titovo vojno delo u celini i ratna veština posebno, mogu naučno sagledati tek u svetlosti narodnooslobodilačkog i klasno-socijalnog karaktera našeg rata i širokog učešća naroda u oružanoj borbi. Utvrdimo još jednom i izričito da je pojam Titovo vojno delo širi od pojma ratne veštine, da se ne odnosi samo na teoriju već da u svom zahvatu sadrži i teoriju i praktična ostvarenja i da je po unutarnjoj strukturi daleko obuhvatnije od klasičnog pojma ne samo ratne veštine, već i klasičnog vojnog dela. Međutim, s druge strane, pod pojmom Titovog vojnog dela nije opravdano uključivati njegovo široko i različito stvaralaštvo iz drugih oblasti, kao što su međunarodni odnosi, borba za mir i nesvrstavanje, aktivnosti u vezi s različitim problemima našeg unutrašnjeg društvenog razvoja i dr., što se ponekad u najboljoj nameri čini, a što objektivno umanjuje njegovu veličinu i svestranost njegovog dela.

Ovako određeni okviri i sadržaji našeg potprojekta i njegovog predmeta zahtevaće da se u toku istraživanja bliže odrede granice i spojevi stalnim kontaktima s ostalim realizatorima, naročito onima koji nose teme o revoluciji, samoupravljanju, nesvrstanosti, nacionalnom pitanju, pa i svim drugim.

## II

Određivanje opštih okvira predmeta istraživanja ukazuje na njegove glavne sadržaje kroz oba istorijska perioda. Smisao toga je da istraživanje usmeri na čvorišta koja su primarno značajna za ostvarenje naučno istraživačkog cilja i zadatka. Kao što smo rekli, ta projekcija, u horizontalnoj ravni, uslovno bi se mogla shvatiti kao kvantitativno obuhvatanje predmeta, dok se u vertikalnoj ravni bliže i preciznije naznačuje sadržaj doprinosa i zahtev za kvalitativno raščlanjivanje tog doprinosa po vrsti i veličini. Zahtev sadržan pod pojmom doprinos obavezuje da se odrede relacije apsolutno — relativno; poznato — nepoznato, teorijsko — praktično i njihova ukupna valorizacija u prostornim i vremenskim, odnosno svetskim i istorijskim kriterijumima. Samim tim istraživanje će se morati služiti širim istoriografsko i teorijsko komparativnim metodama da bi se na što objektivniji način odredila veličina i značaj Titovog doprinosa u toj oblasti. Pod tim se podrazumevaju procesi i postupci od otkrivanja i utvrđivanja činjenice i podataka do naučne upotrebe mnogih teorijskih veličina, počev od njihove misaone do realizacijske faze, odnosno od ideje do ostvarenja. Već smo do sada doživeli da nam se s jedne strane dokazuje kako nismo ništa novo ni značaj-

no učinili, već da se neopravdano hvališemo i neskromno razmećemo — dok se, s druge, tvrdilo kako je sve što smo napravili jednostavno naređeno i poručeno izvana, a mi smo delovali kao slepi izvršioци tuđe volje. Upravo zbog takvih i sličnih pokušaja, i naša nauka je pozvana da svojim sredstvima i metodama brani ono što smo stekli i na čemu su, pored ostalog, zasnovane naša sloboda i nezavisnost i ukupna egzistencija naše društvene zajednice.

Preciziranje te odrednice ima za smisao da se pri istraživanju svakog problema iz sadržaja predmeta meritorno utvrdi šta je Tito kao strateg, vrhovni komandant i nesumnjivo presudna ličnost o tom problemu prethodno znao, a šta je rezultat isključivo njegove izvorne misaone kreacije, njegovog intelekta i karakternih ličnih osobina. Već iz ovog je jasno da je reč o dve vrste doprinosa koje su međusobno najtešnje povezane, koje su uvek bile u bliskoj interakciji i neprekidnoj uslovljenosti. Reč je upravo u mnogostrukim osobinama i kvalitetima jedinstvene ličnosti. Jedna vrsta doprinosa vezana je za intelektualnu stranu njegove ličnosti i za širinu njegovih znanja i spoznaja bilo da je reč o znanjima postignutim kroz teorijske-obrazovne načine, ili pak o onim steknutim kroz praksu ličnih iskustava. Druga vrsta njegovog doprinosa vojnom delu zasnovana je na ličnim osobinama njegove ljudske prirode, izraženim kroz čvrstinu karaktera, stepen lične i opšte hrabrosti, odlučnosti, kroz jačinu i upornost volje, prirodu pronicljivosti i snalažljivosti i ostale psihičke i fizičke značajke njegovog ljudskog profila. Svetska istorija i vojna teorija su dokazale da se bez tih poslednjih faktora ne može u naučno relevantnom smislu ocenjivati bilo koja ličnost koja je vršila funkciju vojskovođe i vrhovnog komandanta. Sve je razumljivo povezano s osobenošću istorijskih uslova u kojima se vodi svaki rat i s dokazanim istinama da tim osobenim uslovima mogu odgovarati samo osobene i njima saobražene i dorasle ličnosti.

Kada govorimo o našem projektu, odnosno o Titovom doprinosu vojnom delu, pomenućemo samo nekoliko ilustracija radi objašnjenja navedenih tvrdnji bez namere da se bilo šta prejudicira, ili prebrano sugeriše istraživačima.

Prilikom obrade i naučne ocene vojnog oblika našeg rata, razume se da ćemo pod optikom imati sve one strane i domaće istorijske primere koji bilo čime podsećaju na karakter i formu našeg NOR-a (Rusi, Španci, Sovjeti, Kinezi), ali će se bez ikakve sumnje pokazati da je u svojoj osnovi Titova ideja o načinu njegova vođenja samorodna, inicijalna i u celini plod njegovog uma i osobina.

Nigde se jasnije ne ispoljava suština problema i istorijski značaj pravilnog izbora vojnog oblika (i sadržaja) rata, ili oblika celine

oružane borbe kao u Titovoj odluci i strategijskoj orijentaciji dramatične i sudbonosne 1941. da narodnooslobodilački rat naroda Jugoslavije i socijalističku revoluciju otpočne i vodi podizanjem masovnih narodnih ustanaka u svim krajevima i zemljama Jugoslavije, u formi široko razvijenog sveobuhvatnog, ali i iz jednog centra vođenog partizanskog rata. Radi lociranja te odluke u njene historijske koordinate, potrebno je imati na umu da su se Titu i rukovodstvu KP Jugoslavije u tom času, teorijski uzev, nudile i druge varijante i modeli vojnog oblika rata, od kojih su jedni mogli biti u većoj ili manjoj mjeri ostvarljivi a drugi čak ni u minimalnom stepenu. Ali svaki drugi izbor, sem onog za koji se Tito opredelio, neminovno bi vodio u jednu ili drugu vrstu neuspjeha i u krajnjoj konsekvenci u totalan poraz.

Jedan od takvih modela su gerila i njena vojnostrategijska upotreba u formi diverzija i takozvanog pokreta otpora, što nije stajalo samo kao teorijski model, već i kao sugestija sa strane i konkretna praksa u evropskoj stvarnosti, motivisana isključivo ciljevima vojnog slabljenja okupatora i agresora i striktnom ostajanju, u društvenom smislu, na terenu nacionalnooslobodilačke borbe. S takvom orijentacijom i njenim praktičnim ostvarenjem, ostali bismo bez vlastite socijalističke revolucije, bez samostalno izvojevanje slobode i bez izgradnje revolucionarnih oružanih snaga i sistema nove revolucionarne vlasti još u toku oslobodilačke borbe, sa svim kasnijim dobro poznatim konsekvencama koje bi iz toga svega proistekle.

Iskustva iz prakse evropskog radničkog pokreta i uspjeha i neuspjeha revolucionarnih preokreta nudila su varijantu oružane borbe koja se, orijentirno rečeno, karakteriše generalnim štrajkom, borbom na barikadama, uličnim demonstracijama, uz nastojanje da se u prvim časovima ustaničkim odredima osvoje glavni punktovi stare državne vlasti, kao što su pošta, radio, ministarstva, policijske stanice itd. i da se potom oružana borba širi van velikih gradova ka periferiji i u unutrašnjost zemlje. Nije potrebno posebno dokazivati da bi i svaki pokušaj te vrste u našem slučaju vodio direktno u neuspjeh i da bi značio sigurno uništenje revolucionarnih ustaničkih snaga i radničke klase, čak bez obzira na njenu snagu i borbeno raspoloženje. A pojavljivale su se i u nas pojedinačne ideje te vrste, kojima se plediralo za takav koncept vojnog oblika rata.

Istorijska iskustva iz ustanka naših naroda u daljnjoj i bližoj prošlosti mogla su asociirati i upućivati na pokušaje grupisanja ustaničke vojske na jednom delu državnog prostora s ciljem da se sačuva slobodna teritorija i da se ona postepeno širi i povećava u skladu sa slabljenjem okupatora i vlastitim jačanjem. Koliko god je u tim

ranijim ustancima bilo elemenata gerile, njihovo glavno obeležje je ipak bilo manevrisanje po unutrašnjim pravcima i proširivanje i čuvanje stečene slobodne teritorije, što znači više ili manje izraženo frontalno sučeljavanje protivničkih strana. Jedno vreme je i kineska revolucija pribegavala unekoliko sličnim vojnim rešenjima, a i u nas je u toku NOP-a bilo delimičnih odstupanja od koncepta partizanskog rata, što je bila posledica neshvatanja i nemogućnosti blagovremenog ovladavanja stihijnim procesima koji su neizbežni u svakom pokretanju masa. Vojni ishod takvog eventualnog strategijskog rešenja doživeo bi istu sudbinu kao i varijanta sa barikadama, zbog čega je Tito od početka snažno naglašavao da je operativni prostor cela Jugoslavija i da oružanu borbu treba razvijati na čitavom prostoru Jugoslavije.

Opšti i naši posebni uslovi, vojna strategija zaraćenih strana u drugom svetskom ratu, posebno kompleksni društveni ciljevi KPJ, koji su u organsku celinu spojili nacionalnooslobodilački rat i socijalističku revoluciju, presudno su opredelili vojnu formu rata i sadržinu naše strategije, oružane borbe koju je Tito jasno definisao, uporno sprovodio i odlučno branio od svih spoljnih i unutrašnjih pokušaja njene deformacije i odstupanja od postavljenih ciljeva. Dakle, to je bio takav vojni oblik rata koji je obezbeđivao dovoljno široke okvire da se od početnih ideja, organizacionih formi i metoda borbe, postepenim jačanjem pokreta u celini i oružane borbe uzlaznom linijom razvijaju oružane snage i oblici njihovih borbenih dejstava sve do stepena koji je obezbedio definitivnu nadmoć nad protivnikom i njegov krajnji poraz. Uz sve ostalo, oblik oružane borbe obezbedio je da se manevrom u vremenu i prostoru omogući naraštaje naših snaga, a ne da se ostane na početnim organizacionim oblicima i da se postigne takvo njihovo grupisanje u prostoru koje je dovelo do stvaranja sve više slobodnih teritorija i sve većih njihovih razmera, što je, konačno, preraslo u potpuno i celovito oslobođenje zemlje. Pri tom je u završnoj fazi oslobodilačkog rata došlo do primene i frontalnih dejstava kao dominantnih, ali nikada kao jedinih i samih po sebi dovoljnih za postizanje krajnjih ciljeva oružane borbe i rata. To su bili jedini mogući putevi oslobodilačkog rata i revolucije i jedine forme vojne strategije, odnosno strategije oružane borbe.

Verovatno će na isti način pažnju istraživača privući model i dijalektika stvaranja i razvoja naših oružanih snaga u NOR-u, na čemu je Tito tako predano i reklo bi se s posebnim afinitetom radio. Utvrdićemo koliko je praksa oktobarske revolucije inspirisala naziv partizanskih odreda kod nas i političkih komesara u njima ili koliko

je praksa španskog građanskog rata refleksivno uticala na naziv naših partizanskih brigada. Međutim, ceo koncept razvoja naših oružanih snaga, od prvih grupa, preko poznatih stepena njihovog izrastanja po suštini, po načinu organizacije, odnosima, po vremenskoj dinamici, načinu borbene upotrebe itd. u celini je novo do tada nepoznato ostvarenje, koje će verovatno značiti krupan istorijski i teorijsko-praktični doprinos Tita vojnom delu i vojnoj organizaciji naših i svih drugih malih i potlačenih naroda.

Bez obzira na to što je organizacija komandovanja u širem smislu sastavni deo organizacije oružanih snaga, mi ćemo mu verovatno morati prići kao posebnoj temi i problematici upravo zbog toga što u Titovim rešenjima ima toliko naučno-teorijskih originalnosti koje se sigurno na drugoj strani neće naći. Institucija Vrhovnog štaba je u toku dugog perioda bila istovremeno najviši organ komandovanja, političko predstavništvo, pa i zakonodavno telo, i upravni organ dok su glavni štabovi današnjih republika i pokrajina ne samo potčinjene operativne komande, već i organi nacionalnih predstavništava s širokim, mada manje opsežnim prerogativima nego Vrhovni štab. U tom sklopu je zanimljivo otkriti čak i to kako je došlo do naziva i kako je glavni štab prerastao u vrhovni, da bi se atribut glavni pojavio u množini, kao komandni stepen srednjeg strategijskog ranga. U tom smislu nema potrebe za više ilustracija.

Kad je reč o vrsti doprinosa koji je primarno vezan za Titove karakterne crte i osobne kvalitete, biće potrebno da se ima na umu da je on, kao vrhovni komandant, gotovo sve vreme dejstvovao na bojištu, izvrnut fizičkim i psihičkim pritiscima neposredne oružane borbe i svirepostima okupatora i kvislinga nad pobunjenim narodima, nedužnim ljudima, ranjenicima, decom itd. Posebno se mora voditi računa da u partizanskim i oslobodilačkim ratovima svaki protivnik prvenstvenu pažnju poklanja uništenju ustaničkih vođa i popularnih ličnosti i da na različite načine pokušava da ih likvidira i tim putem, uz korišćenje psiholoških efekata, uguši pokret i postigne pacifikaciju. Dejstvujući u takvim uslovima, Tito je dao doprinos vojnom delu ne samo misaonim kreacijama svoga uma i intelekta i visokog vojnog talenta, već i snagom volje, hrabrošću, odlučnošću i postojanošću da se ono što je novo kao i ono što je poznato oživotvori u praksi. Sigurno će svaki istraživački poduhvat potvrditi da je u Titovoj ličnosti prodornost uma uvek bila u željenom odnosu sa snagom volje. Dokazna elaboracija te teze može se postići bez drugih primera kroz četiri prelomna i najsnažnija istorijska momenta kojima je odolela snaga njegove ličnosti. Reč je o istorijskoj odluci za dizanje ustanka u besprimerno teškim uslovima, kri-

tičnoj situaciji nakon neprijateljskih ofanziva krajem 1941. i u prvoj polovini 1942. godine, 4. i 5. neprijateljskoj ofanzivi i Staljinovom udaru, koji je ipak došao iza leđa i iznenadno, a koji je po svim proračunima morao biti uništavajući. Mislimo da navedene ilustracije ukazuju na značaj i prirodu jednog i drugog izvora Titovog jedin-stvenog doprinosa vojnom delu, a da njihovo relativno podvajanje i razlaganje ima za smisao ukazivanje na praktični i teorijski aspekt Titovog vojnog stvaralaštva.

U vezi sa svim rečenim postoji još jedan izazivački i u naučnom smislu opravdan metodološki problem ili aspekt šireg metodološkog pristupa. Reč je o tome da se pri analizi bilo kojeg koncepta, ideje, zamisli ili odluke od šireg značaja, ustanovi koliko su one u početnoj fazi unapred dosezale kao zaokružene i osmišljene veličine. Druk-čije rečeno, reč je o dijalektici Titove vojne misli, o lancu uzroka i posledica i čestom pretvaranju jednih u druge, o primarnim i iz-vedenim determinantama, o korišćenju vlastitog iskustva i fleksibil-nom korigovanju ranijih zamisli, ideja i koncepata. Menjanje objek-tivne stvarnosti subjektivnom aktivnošću, kroz borbu postaje objek-tivnim uzrokom za način daljeg ponašanja i za dalji progresivni razvoj, izgradnju vojne organizacije i ratne veštine, kao i za ukupnu sadržinu vojnog dela. Bez obzira na to što se naše istraživanje neće primarno odnositi na događajnu istoriju, niti biografsku obradu Ti-tove ličnosti — biće neophodno utvrditi kakvu je sliku NOR-a Tito video i anticipirao u vreme donošenja odluke o ustanku, ili do kojeg stepena vojne izgradnje je imao u očima strukturu vojne organi-zacije kad je stvarao »male lako pokretljive partizanske odrede« 1941. godine itd. Titova misao i praksa u oblasti vojnog dela je evo-luirala, razvijala se na osnovi promene materijalne i druge osnove rata i odbrane, odnosa snaga u svakom periodu, stečenog iskustva, kritičnog ispitivanja, odnosa u svetu itd. Naš je zadatak, nesumnji-vo, da taj razvoj pokažemo u njegovom dijalektičkom jedinstvu i po-vezanosti. Kod analize Titovih zamisli i odluka, njegovih opštih sta-vova i pogleda o vojnoj strategiji NOR-a morali bismo biti dosledni u nastojanjima da striktno vodimo računa o činjenicama koje je mogao imati i imao pred očima, i o sasvim konkretnim uslovima u kojima je delovao. Drugim rečima, da se držimo onoga što nalazi-mo u njegovim tekstovima, da se u to pažljivo udubljujemo, a da pri tom mehanički ne dodajemo naknadno saznate činjenice i da se ne upuštamo u nedovoljno zasnovane rekonstrukcije. Oslonac na do sa-da izvršene obrade mora zavisiti od stepena njihove naučne verifi-kacije i od širine njihove uporedne saglasnosti.

Veličina Tita kao vojskovođe i stratega ogleda se u tome što je on svetu pružio novu koncepciju oružane borbe za slobodu i nezavisnost, realizovanu kroz praksu našeg NOR-a, koja je predstavljala negaciju okupacijskog prava nadmoćnog zavojevača i time otvorila perspektivu svim porobljenim zemljama da se sa osloncem na snagu naroda i kroz vojni oblik njegovog organizovanja suprotstave agresoru i kolonizatoru.

Istovremeno je to bio primer kako se u sintezi sa oslobodilačkim ratom može izvesti i socijalistička revolucija kroz vojnu formu širokog i masovnog partizanskog rata zasnovanog na opštenarodnim ustancima, planski i samostalno usmeravanim do konačne pobede.

Titova koncepcija opštenarodne odbrane, koja je očividno uko-renjena u NOR-u, zasnovana na saznanjima i iskustvima tog rata, ipak nije njihova doslovna kopija, nego obogaćivanje i razvoj saobrazno novim u mnogo čemu izmenjenim našim i opštim svetskim uslovima. Naša istraživanja, obrade i sistematizacije moraju omogućiti da se vidno sagleda Titov odnos prema promenama koje je doneo materijalni, politički, kulturni i svaki drugi napredak našeg društva na osnovama socijalističkog samoupravljanja i posebno prema promenama u položaju i ulozi čoveka, radnih ljudi i građana, naroda i narodnosti u našem društveno-političkom sistemu, i to povezano s razvojem našeg odbrambenog koncepta.

Poznato je da se svuda gde je do sada dolazilo do revolucionarnih društvenih promena po pravilu pribegavalo destrukciji i razbijanju stare buržoaske vojske i uporedo s tim do stvaranja novih narodnih i revolucionarnih oružanih snaga koje su i po sastavu, unutrašnjim odnosima i ukupnom usmerenju bile nove i revolucionarne. Međutim, posle osvajanja vlasti kroz procese njene konsolidacije i takve revolucionarne armije su postepeno poprimale oblik i karakteristike starih stajaćih i klasičnih vojski, kao sastavni deo birokratizacije i etatističkog kursa novih društava. Etatistički strogo centralizovani i birokratski otuđeni sistemi uređivali su i vojnu organizaciju na način koji je bio u skladu s opštim kursom i, štaviše, vojna mašinerija je korištena kao sredstvo za postizanje velikodržavnih hegemonističkih i unutrašnjih nedemokratskih ciljeva. Tito je, kao što se zna, u tom pogledu učinio nov istorijski krupan revolucionarni korak u smislu podruštvljavanja odbrambenih poslova, među kojima i vojne organizacije. Veličina i važnost tog koraka i sa teorijske i sa praktične strane treba u našem istraživanju da dobije puno i jasno osvetljenje i naučnu konotaciju. Utoliko više ukoliko je načinjen u razdoblju u kome je jačanje etatističko-militarističkih

i vojno-industrijskih kompleksa u svetskim razmerama bilo najizrazitije.

Originalnost Titove koncepcije dužni smo da istražujemo i u oblasti sadašnje organizacije naših oružanih snaga i njihovog društveno-političkog i vojno-tehnološkog karaktera. Pri tom ćemo morati da držimo pod lupom Marksovu ideju o naoružanom narodu vezanu za vojnu organizaciju pariskih komunara, ali u najtešnjoj vezi sa savremenim uslovima, našim i svetskim i s karakteristikama savremenog rata i oružanih sistema. Mislim da neće biti neumesno ovde napomenuti da je Tito, koliko god da je nenadmašan tvorac i osveđeni protagonist partizanskog rata, ipak uvideo i njegove slabe strane i nije bio spreman da sve što je vezano za taj tip rata i vojne organizacije nekritički idealizuje i bez pogovora podražava. Često je bio u situacijama kada bi mu efikasnija vojna snaga, sa snažnijom vatrenom moći, s većom silinom udara omogućavala da se uspešnije izrazi i sukobe brže i povoljnije rešava u svoju korist. Njemu je bilo jasno da se svaki vojskovođa koristio veštinom, lukavstvom i originalnošću manevara, ali ni jedan od znamenitih nije zanemario materijalnu snagu i fizičku silu koje su, u krajnjem, rešavale ishode sudara. I to ulazi u njegova ukupna iskustva, što mu je stalno služilo kao korektiv pri današnjoj organizaciji, opremanju i obučavanju oružanih snaga, naročito operativne armije, ali ga, kao revolucionarnu ličnost krupnog formata, nije navelo na gledište koje bi potcenjivalo snagu čoveka i naroda i preferiralo opasni vojni tehnokratizam. Formula — širina, dve vrste i dva dela oružanih snaga uvek su mu bili pred očima.

Titova koncepcija opštenarodne odbrane nije, dakle, prosto odstupanje od postojećih strategijskih i vojnih organizacionih obrazaca, već ideja i plan za radikalno nov pristup problematici odbrane koji je zasnovan na revolucionarnom geslu da se radni čovek i građanin uvedu u samo središte odbrambene politike i praktičnih poslova, bez čega nema ni slobode čoveka ni mogućnosti uspešne odbrane u današnjem svetu blokovskih planetarnih nadmetanja i apokaliptičkih pretnji. To bi bio glavni tok i generalno usmerenje Titovih ideja na kojima će se i dolazeće generacije učiti i vaspitavati, zbog čega se i traži njihova konzistentna naučna prezentacija. Pri tom moramo obratiti pažnju na to da ono što je složeno u Titovoj koncepciji ne pojednostavljujemo i da ono što je jednostavno ne uprošćavamo. Mora se voditi računa da sve ideje nisu identične praksi i da sve orijentacije nisu ravne realizaciji, već da je reč o procesima kroz koje će dolaziti do modifikacije ideja i do nadrastanja prvobitnih rešenja, pri čemu je najznačajnija revolucionarna usmerenost

da se čovek, narod i radnička klasa učine stvaraocima svoje sudbine, u što kao životno važno ulazi i pitanje odbrane.

Naposletku, naznačio bih još jedan problem koji nam postavlja krupnu obavezu. Tito je imao dragocenu osobinu da na sažet i jasan način iskazuje duboke misli i komplikovane probleme. Saglasno tome, u interpretaciji rezultata do kojih budemo došli istraživanjem i naučnim uređivanjem Titovog vojnog dela, bićemo obavezni da težimo jasnoći, jednostavnosti i unutrašnjoj logici kojom je Tito izlagao sopstvene zamisli i objašnjavao praksu. Tito je bio dijalektički um koji se razvijao i koji je stvarao usred najžešćih društvenih i klasnih i vojnih suprotnosti, koje su kulminirale u velikim svetskim ratovima kao najsloženijem sukobu snaga, interesa, volja, strategijskih zamisli i postupaka. Ali on nije zastao na stupnju utvrđivanja suprotnosti, već je tragao za razrešenjima i nalazio ih. Upravo to i jeste dovelo do sintaktičke i stilske jasnoće i sažetosti njegovog izraza.

U istraživanju Titovog vojnog dela imaćemo veliku olakšicu u tome što je već objavljeno mnogo njegovih radova. Imam na umu, pre svega, naučno-kritičko priređivanje Titovih sabranih dela od kojih je prvih deset tomova već dostupno istraživačima, zatim Titova vojna djela, ogromnu istorijsku građu u Zbornicima dokumentata iz NOR-a, velik broj knjiga, studija, eseja domaćih i stranih autora. Pri tom su naročito važne one knjige i studije koje ukazuju na marksistički pristup i metod analize, autentično prikazuju istorijske okolnosti, produbljeno ispituju meritorne vojno-političke činioce, pa i one koje umetnički osvetljavaju Titovu ličnost, misao i delatnost.

Dopustite mi da završim svoje izlaganje uverenjem da ćemo mi Titovi savremenici njegovo vojno delo, kao našu dragocenu tekovinu, uspeti da istražimo, naučno obradimo, povežemo i sistematizujemo na način koji će biti dostojan njegovog tvorca. Sve to da bi trajno ostala živa inspiracija mnogim pokolenjima koja će raditi na organizaciji naše odbrane i na daljem razvoju naše vojne misli i prakse.